

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת מסעי תשע"א

זהירות משפיכות דמים ומאבקה

מחלוקת תנאים, האם הפננה היא שהגרזן עצמו עף מקתו והרג את הנרצח, או שהכונה היא שחתיכה מן העץ המתבקע עפה ופגעה בנרצח (מכות ז, ב). עכ"פ, הרוצח בשגגה באופן זה - "הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי". ומה הדין במלאכת שבת שנעשתה באופן כזה? אדם עסק בחטיבת עצים בגרזן, והברזל או חתיכה מן העץ המתבקע עפו מרשות היחיד לרשות הרבים. האם יתחייב חטאת על כך? ודאי שלא! שכן בשבת, רק שו ג ג חייב חטאת (כגון ששכח ששבת היום, או שכח שמלאכה זו אסורה בשבת), וזה אינו שוגג אלא מתעסק, כי פלל לא חשב לעשות מלאכת הוצאה. לעומת זאת, ברציחה - חייבה התורה גלות על מעשה כזה, למרות שלא היתה לרוצח שום כוונה לפגוע באדם או בנפש חיה כלשהי!

דוגמא נוספת: אדם רוצה לזרוק חפץ בשבת ממקום למקום, באופן שיש ספק שמא ע"י כך תעשה מלאכה; כגון, שהחפץ יפגע בתפוח, והתפוח יפול מן העץ (מלאכת קוצר). הוא מצדו אינו מתכוון להפיל את התפוח, רק לזרוק את החפץ, אבל הוא יודע שע"י זריקתו אפשר שיפול התפוח. האם מותר לו לזרוק את החפץ באופן כזה, או לא? - ההלכה היא שמותר, שכן "דבר שאינו מתכוין - מותר" (רמב"ם הלכ' שבת פ"א ה"ה). ומה יהיה הדין לגבי רציחה באופן כזה? האם גם כאן יהיה מותר לאדם לזרוק חפץ ממקום למקום, כאשר ידוע לו שיש סכוי שהחפץ יפגע בחברו ויהרגהו, והוא אינו מתכוין לכך? ודאי שלא! הרי זה קרוב להיות רוצח במזיד, ר"ל! אפילו עיר מקלט לא תגן על רוצח כזה! הרי לנו שוב, שהאחריות הנדרשת מן האדם כלפי איסור רציחה, גבוהה הרבה יותר מן האחריות הנדרשת ממנו כלפי חילול שבת.

מה הסיבה לכך? מדוע ברציחה מטילה התורה אחריות רבה יותר על האדם לדאוג לכך שלא יגרם לתוצאה בלתי רצויה, מאשר באיסור שבת? כמדומני שהחילוק הוא פשוט: באיסור מלאכה בשבת, לא אכפת לקב"ה מצאת המעשה. לא אכפת לו אם תפוח יתלש היום מן העץ. אכפת לו רק שהדבר לא יעשה ע"י יהודי¹. ולכן, אם התפוח יתלש בשבת ע"י גוי, או אפילו ע"י יהודי באופן שאין ליחס כ"כ את הפעולה אליו - כגון ע"י "מתעסק" או ע"י "אינו מתכוין", כנ"ל - לא אכפת לקב"ה מזה, ואין צריך כפרה על זה. אבל לגבי רציחה אין זה כך. ברציחה אכפת לקב"ה גם מן

גלות - העונש החמור ביותר בתורה על עבירה

שנעשתה בשגגה

התורה אומרת על רוצח בשגגה: "וְאִם בְּפֶתַע בָּלֵא אֵיבָה הִדְבֹּה, או הַשְּׁלִיךְ עָלָיו כֶּל בְּלֵא בְּלֵא צִדְיָה... וְהָשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה, וַיֵּשֶׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל" (במדבר לה, כב-כה). לא בכל המקרים הרוצח גולה, אבל בחלק מן המקרים הרוצח גולה לעיר מקלט, וגלות זו היא העונש הכבד ביותר שקיים בתורה על עבירה הנעשית בשוגג.

אדם שחילל שבת בשוגג, או אפילו עבד עבודה זרה בשוגג, מביא קרבן חטאת, והעון מתכפר לו. הקרבן עולה קצת כסף, אבל בכל זאת, המחיר אינו נורא כל כך. לעומת זאת, גלות היא ענין הרבה יותר קשה. הרוצח צריך לגלות לעיר מקלט, כשפדריך עלול להרצח על ידי גואל הדם. כשכבר מצליח להגיע לשם, אסור לו לצאת משם לשום דבר שבעולם, אפילו לא לדבר מצוה. "אינו יוצא לא לעדות מצוה, ולא לעדות ממון, ולא לעדות נפשות, ואפילו ישראל צריכים לו, ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה - אינו יוצא משם" (מכות יא, ב). גם לרגל אינו עולה. כמה זמן זה כך? - עד מות הכהן הגדול. והכהן הגדול הרי יכול לחיות שנים רבות. הרוצח עלול אפוא לשבת בעיר המקלט עשרות שנים, מנותק ממשפחתו (אם אינם באים לגור איתו בעיר המקלט), מחבריו ומידידיו. אם רוצים לכבד אותו בכיבוד כלשהו, אפילו בעליה לתורה ל'שלישי' או ל'שישי', צריך הרוצח להתבזות ולומר: "רוצח אני"! ורק אם רוצים בכל זאת לכבדו, מותר לו לקבל את הכיבוד (שם יב, ב במשנה). התורה מחמירה אפוא מאד בעונשו של הרוצח. מפקירה את חייו ואת כבודו, והכל בגלל החומרה הנוראה של הריגת נפש מישראל, אף על פי שלא נעשתה אלא בשגגה.

ההבדל בין שגגת רציחה לשגגת שאר עבירות

שבתורה

גם בסוג השגגה החמירה התורה מאד אצל הרוצח. מהו המקרה שמוגדר בתורה כרוצח בשגגה שהתורה חייבה עליו גלות? - אומרת התורה דוגמא: "וַיֵּאָשֶׁר יִבֵּא אֶת רֵעֵהוּ בַעֲרֵב לְחֹטֵב עֵצִים, וַנִּדְחָה יָדוֹ בַּגֶּרֶן לְכַרֵּת הָעֵץ, וַיִּשָּׁל הַכַּרְזֵל מִן הָעֵץ וַיִּמָּצֵא אֶת רֵעֵהוּ נִמְת - הוּא יָנוּס אֶל אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּה וַחֲיִי" (דברים יט, ה). בגמרא מובאת

ישראל הוא עד לקיום בורא לעולם. ממילא, הקב"ה לא רוצה לאבד, כביכול, את העדים שלו, לכן צריך להרבות בזהירות. נהגים צריכים להזהר מאד שלא לפגוע ח"ו במישהו. כמה שחוקי התנועה מחמירים, צריך להחמיר עוד יותר, להזהר מאד שלא לפגוע בשום אדם, וגם לא ברכוש. לפעמים אדם חייב אפילו לאבד עצמו לדעת ולא להזיק לאחרים. למשל, נהג שרואה שמכוניתו תפגע במישהו ואין לו אפשרות למנוע את הפגיעה אלא ע"י הטיית המכונית לכיוון אחר, וברור שבאופן זה הוא יהרג עם מכוניתו - הוא חייב לעשות כן. "יהרג ואל יעבור". אסור לו להרוג יהודי אחר בכל אופן שהוא, אפילו כשיצטרך להרג בעצמו.

ובאמת, לא רק על שפיכות דמים ממש מקפידה התורה, אלא גם דבר שקרוב לשפיכות דמים. חז"ל אמרו, המלבין פני חברו ברבים, כאילו שופך דמים (ב"מ נח, ב). הרי שהלבנת פנים היא כרציחה⁵. עוד אמרו, "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים" (סוטה י, ב). הרי שאיסור הלבנת פנים חשוב כרציחה עד כדי כך, שגם החיוב של "יהרג ואל יעבור" שישנו ברציחה קיים בו! הפוסקים נחלקו האם הדברים כפשוטם, שבאמת צריך לההרג ולא לעבור על איסור הלבנת פני חברו (כן נראה מדברי התוס' שם ד"ה נוח, וכן פסק רבינו יונה ב"שערי תשובה" שער ג' אות קלט), או שאין הדברים כפשוטם (כן נראה מהרמב"ם שהשמיט דין זה, וכן מבואר במאירי בסוטה שם). ועל כל פנים, רואים מדברי חז"ל, כמה חמור הדבר הזה, עד כדי כך שהוא קרוב לרציחה. ממילא, אם באנו להזהר משפיכות דמים, יש להזהר גם בענין זה, שגם הוא מצוי בינינו. צריך בימים האלה לעשות תשובה גם על העבירה הזאת.

מצוה גדולה לשמח אחרים

גם אם אדם גורם להרוג את עצמו הדבר אסור. הפסוק אומר, "הֲיֵן כָּל הַנְּפֹשׁוֹת לִי הֲנֵה" (יחזקאל יח, ד). הנפש היא קנין של הקב"ה, לא קנין שלי, ממילא חייב אדם לשמור על עצמו ולא לסכן את עצמו. הוא חייל בצבא ה'. אם בצבא משהו בשעת מלחמה יתאבד, הוא עלול לגרום להתמוטטות כל החזית. כך גם בצבא ה'. אם מישהו ח"ו מתאבד, הוא מזיק לכל החזית. חייל בצבא צריך לשמור על רוח הלחימה, וכך גם בצבא ה' צריך לשמור על רוח הלחימה. לכן מצוה גדולה לשמח לב יתומים אלמנות ונדכאים. זהו חיוב גדול לראות שתהיה שמחה לבני אדם. למרות שהימים האלה הם ימי אבל, בכל זאת, אפילו בתשעה באב אנו אומרים את הפסוק "עֲבְדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה" (תהלים ק, ב). לשמח יהודים זו מצוה גדולה. כמו שאיסור גדול הוא להלבין פנים, כך גם לצד השני, מצוה גדולה היא לגרום שמחה ליהודי. במיוחד ליתומים

התוצאה, לא רק מהמעשה. נפשו של ישראל חביבה לקב"ה, והקב"ה לא רוצה שיהודי ימות, בין אם יהרג ע"י יהודי ח"ו, ובין אם יהרג ע"י גוי, או אפילו שלא בידי אדם כלל. [כגון, יהודי שטובע בים, צריך להצילו למרות שאין כאן שום מעשה רציחה]. ועל כן, "מתעסק" ו"אינו מתכוין" המותרים בשבת, אינם יכולים להיות סיבה להיתר גם ברציחה. וכמו כן נדרשת בזה מן האדם זהירות גדולה הרבה יותר שלא להיות שוגג.

יסוד זה קיים לא רק ברציחה, אלא גם בנזקי ממון². אדם שהכה בגרון, והברזל - או חתיכה מן העץ המתבקע - עפו והזיקו לממון חברו, חייב המזיק לשלם את הנזק. ודאי שלא נפטור אותו מדין "מתעסק" כמו במלאכת שבת. למה? כי גם כאן, כמו ברציחה, ממנו של ישראל חביב לפני הקב"ה, והקב"ה אינו חפץ באיבודו בכל אופן שהוא, ועל כן הפטור של "מתעסק" לא שייך כאן, והמזיק ממון ישראל באופן הנ"ל יהיה חייב. יותר מכך: הרי גם אם ממון חברך היה הולך לאיבוד מעצמו, שלא בגרמתך, כגון: אם היית רואה שנהר עומד לשטוף ולהטביע כבש של חברך, ובידיך היה להזיז את הכבש ולהצילו, חייב היית לעשות כן מדין השבת אבדה (ע"ב"מ לא, א). אין לנהר עבירה אם הוא שוטף כבש של יהודי. אבל התורה לא רוצה שממון של יהודי ילך לאיבוד, ולכן אם יש ביכלתי למנוע את זה - אני חייב למנוע את זה. כל שכן על יהודי! אם תראה יהודי שחייו בסכנה, חובה עליך להשתדל להצילו, למרות שלא אתה זה שהכנסת אותו לסכנה. כי ברציחה ובנזקי ממון אכפת לקב"ה לא רק שאתה לא תעשה את המעשה, אלא שהתוצאה לא תהיה, ולכן גם אם לא אתה הוא זה שמסכן את חברך או את ממנו, עליך להשתדל להצילם, כי אכפת לקב"ה מחיים של יהודי, ואפילו מממון של יהודי. מה שאין כן לגבי השבת, שם אין לקב"ה שום עניין שרוח לא תכבה נר בשבת, או לא תעשה מלאכה אחרת בשבת³.

לתקן עבירות שפיכות דמים בימי בין המצרים

בימי בין המצרים אנו צריכים לעשות תשובה על עבירות שבגללן בא החורבן. אחת העבירות שבגללן בא החורבן, היא שפיכות דמים. בית שני נחרב בגלל שנאת חינם (יומא ט, ב) המביאה לשפיכת דמים, וגם בית ראשון נחרב בגלל עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים (שם). [והרי גם על החורבן הראשון אנו מתאבלים היום, וגם את העברות שהביאו לחורבן הראשון צריכים עוד לתקן⁴]. אם כן, זה זמן להתעורר לתקן את הענין הזה, להתרחק משפיכות דמים עד הקצה האחרון. התורה הרי הקפידה מאד על איבוד נפש מישראל. אנו בניס לה' אלקינו, וכל אב הרי מרחם על בנו, לא רוצה שבניו ימותו מכל סבה שהיא. "אַתֶּם עֲדֵי נְאֻם ה'" (ישעיהו מג, י). כל אחד מעם

ואלמנות, אבל גם לכל אדם אחר.

חז"ל אמרו, "טוב המלכין שינים לחברו יותר ממשקהו חלב" (כתובות קיא, ב). לתת חיוך לאדם ולהראות לו פנים שוחקות, שזה יותר מלתת לו כוס חלב. למה זה יותר? הרי חלב שווה כסף, וחיוך לא שווה כסף! ובכלל, מה כבר נתתי לשני כשהייתי אליו? אלא שמחלב אפשר לחיות רק יום-יומים, או שלשה ימים, ולעומת זאת בחיוך אפשר להעניק לאדם חיי עולם! לא מזמן שמעתי מעשה בבחור שקיבל הזמנה לחתונה בארה"ב, בצרוף כרטיס טיסה. הוא היה בטוח שזו טעות, כיון שלא הכיר לא את החתן ולא את אבי החתן, ומה פתאום שישלחו לו כרטיס טיסה לארה"ב?... בסוף התברר, שבחור זה פגש פעם את אבי החתן ודיבר אליו יפה, ואבי החתן כ"כ הושפע מזה, עד שבגלל זה נשאר ללמוד בישיבה, ושלח אח"כ גם את בנו ללמוד בישיבה, ומתוך הרגשה של הכרת הטוב למי שנתן לו את החיוך, הוא שלח לו כרטיס טיסה לחתונת בנו! הרי, שמחיוך אפשר לחיות הרבה זמן, הרבה יותר מאשר מכוס חלב. אפשר לחיות חיי עולם מחיוך. אם אפשר להעניש כ"כ על הלבנת פנים, אז ודאי שמקבלים שכר גדול על חיים שמעניקים לאדם ע"י חיוך, על לב טוב שמגלים כלפיו, על סבר פנים יפות שמראים לו, לקרבו לתורה, לקרבו גם במילי דעלמא, בכל דבר. גם אני עצמי מכיר טובה עד היום לאותם בחורים שקרבו אותי כשנכנסתי ללמוד בישיבת פוניבז', בישיבת מיר, בישיבת הכותל, אני מכיר טובה לכולם. מזה אני חי עד היום, מהדברים האלה!...

אין לשער שכרו של המקרב אנשים לתורה

ומצוות

חז"ל אומרים, "כל המאבד נפש אחת מישראל, מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא" (סנה' לו, א). אצל קין - כשהרג את הבל - כתוב: "קול דמי אֶחִיךָ צִעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה" (בראשית ד, י), ואומרים חז"ל: "אינו אומר ד'ם אֶחִיךָ", אלא ד'מי אֶחִיךָ - דמו ודם זרעותיו" (סנה' לו, א). כל הדורות שהיו אמורים לצאת מהבל, את כולם הרג קין בזה שהרג את הבל, וממילא הוא נתבע על כולם. והרי מדה טובה מרובה ממדת פורענות (סוטה יא, א). וא"כ, אם אדם מחיה את חברו, הוא יקבל שכר על כל הדורות שחיים מכח החיות הזאת, ולא רק על מה שהחיה אותו. וזהו בין אם החיה אותו בפועל, דאג לחייו הגשמיים, ובין אם החיה אותו ברוחניות, שאז יקבל שכר על כל המצוות ועל כל התורה שחבירו למד, הוא ובניו ונכדיו וניניו עד סוף כל הדורות. אין לשער את גודל הענין הזה, כמה אפשר לקבל כשמקרבים את הזולת, וכמה אפשר להפסיד כשלא מקרבים את הזולת. אם העונש על שפיכות דמים הוא כ"כ גדול, הרי השכר על נתינת חיי נצח לאדם גדול

פי כמה וכמה.

חז"ל אמרו, "נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה, הרי הוא מתברך עליה" (רש"י דברים כד, יט ע"פ הספר). למרות שזה "אינו מתכוין" גדול מאד, ו"מתעסק" גדול מאד, אבל במקרה שעני מצא את אותה מטבע והתפרנס ממנה, מגיע שכר לזה שאיבד אותה, כי סוף סוף יצאה ממנו תועלת לעני. כל שכן כשאדם בכוונה נותן לחברו ומחיה אותו. אם נותן לו בדברים גשמיים, או בדברים רוחניים, על אחת כמה וכמה שהקב"ה קובע לו שכר. זהו דבר שכל כך קל לעשותו. חיוך שווה יותר מכוס חלב, אבל עולה פחות מכוס חלב. יותר קל לתת חיוך מאשר לתת כוס חלב. צריך להשתדל היות מלכין שינים לחברו, לקבל כל אדם בסבר פנים יפות, לחזק כל מי שרוחו שבורה, אמנם מי שבוכה על חורבן הבית בימים אלה זה בסדר, צריך לבכות, אבל מי שבוכה על צרות פרטיות שיש לו, צריך לעודד אותו, לחזק אותו, להרגיע אותו במה שאפשר, להשתתף בצערו במה שאפשר, כי זה כל האדם. אדם נברא לא רק בשביל עצמו, אלא גם בשביל להיטיב לזולת. ללמד את בניו תורה, כפי שהקב"ה אומר לאברהם אבינו, "כי יִדְעֶתְיוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְנֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אֲחֵרָיו וְשָׁמְרוּ דִרְכֵי ה'" (בראשית יח, יט), אבל גם בשביל לעשות חסד עם כל הברואים, עם כל מי שהוא יכול, כמו אברהם אבינו. זו הרי התחלת דרך האבות, זהו החסד שאברהם עושה, שמקרב כל אחד לאמונה, נותן אוכל, נותן משקה לכל צמא, נותן לינה לכל מי שזקוק ללינה, ליווי לכל מי שזקוק לליווי, זו הדרך שבה אברהם אבינו בנה את עם ישראל, וודאי שגם אנו צריכים ללכת בדרך הזאת.

להדמות לקב"ה בהטבה לזולת

הרי אחת מתרי"ג מצוות שנצטוו עליהן בתורה היא - ללכת בדרכי ה', שנאמר: "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי ה'" (דברים כח, ט). אמנם "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי ה'" לא נאמר בתורה בלשון ציווי, אלא התורה אומרת רק שאם "תִּשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי ה'" (שם) ה' יברך אותך, אבל בכל זאת, אם התורה אומרת ש"וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי ה'" הוא תנאי לברכת ה', הרי ברור שזהו רצון ה', שנלך בדרכיו, ועל כן מנה הרמב"ם את "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי ה'" למצוה גמורה במנין המצוות (ספר המצוות, מצוות עשה ח'; ועי' הלכ' דעות פ"א ה"ו), כאשר ענינה של מצוה זו הוא, להדמות אליו ית' "בפעולותיו הטובות והמידות הנכבדות שיתואר בהם האל - ליתעלה" (ספר המצוות שם). ממילא, כשאדם מיטיב לזולת, הרי הוא מתדבק בדרכיו של הקב"ה, שהוא טוב ומטיב לכל וכולו הטבה. עד כמה שאנו יכולים, אנו צריכים להיות דומים לקב"ה, ובזה אנו דומים לקב"ה, כשאנו מטיבים לזולת.

מעשיו, והוא גומל חסד בלי גבול ל כל הברואים, אבל כפי הכוחות שלי צריך להשתדל להיות רחום וחנון. כמו כן, להיות "ארך אפים ורב חסד". לא למהר לכעוס על מישהו, ולהרבות בעשיית חסד. כפי הכוחות שלי, להשתדל שי"ג המידות לא רק תאמרנה בפה, אלא תתקיימה גם בכלי המעשה. על זה יש ברית, לא על אמירת הדברים.

כשאדם רק אומר את י"ג המידות ולא מקיים אותן, למה הוא דומה? - לאותו זוג אנשים פשוטים, כפריים, שלא ידעו מאומה בענייני רפואה. יום אחד חלה הבעל, ואשתו הזעיקה את הרופא. בא הרופא, בדק את החולה, רשם עבורו מרשם, וצוה על האשה לתת ממנו לחולה מנה אחת בכל שעתים. למחרת הגיע הרופא שוב, לבדוק כיצד השפיעה התרופה על החולה. ראה הרופא, והנה מצבו של החולה הורע, ולא השתפר כלל. שאל את האשה: האם נתת לבעלך את המרשם? אמרה לו: "בודאי! חתכתי אותו לשתיים עשרה חתיכות שוות, ובכל שעתים נתתי לבעלי לבלוע חתיכה אחת"!!! זהו גם ערכה אמירת י"ג המידות ללא שמקיימים אותן. אם אנו רק קוראים את ה"מרשם" של שלוש עשרה מדות, זה לא תמיד עוזר. צריך לקחת את התרופה, ואז זה יעזור.

בעזרת ה', אם נדבק במידותיו של הקב"ה להיות רב חסד ואמת, הקב"ה יעזור שימים אלה יהיו לששון ולשמחה ולמועדים טובים, במהרה בימינו, אמן.

יש כאלו שבחרים להדמות לקב"ה דווקא במידות אחרות. הרי הקב"ה הוא גם "א-ל קנוא ונקם... ובעל חמה" (נחום א, ב), ממילא יש שבחרים להדמות לקב"ה במידות אלה, להיות "קנוא ונקם... ובעל חמה"... אבל כמובן, לא זו הדרך הנכונה, ולא זה מה שדורשים מאתנו. נכון שלפעמים יש צורך גם במידות אלו, וכפי שנהג פינחס במעשה זמרי, אבל לא זו הדרך העיקרית. הדרך העיקרית היא להדמות לקב"ה במידות "אָרְךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, נִשְׂא עֵוֹן וְפָשַׁע", ולא במידות "קנוא ונקם... ובעל חמה".

עיקר הברית על י"ג מידות הרחמים - על קיומן, ולא על אמירתן

חז"ל אמרו, "ברית כרותה לשלוש עשרה מידות שאינן חוזרות ריקם"⁶ (ר"ה יז, ב). וכבר הסבירו בזה, שלא על אמירת י"ג המידות נכרתה הברית, אלא על קיומן ("עין יוסף" על ה"עין יעקב" שם, בשם האלשיך), וכפי שמשמע מלשון הגמרא: "נתעטף הקב"ה כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאים, יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם" (ר"ה שם). "יאמרו לפני כסדר הזה" לא נאמר, אלא "יעשו לפני כסדר הזה". עלינו להשתדל אפוא לקיים את י"ג המידות, ולא רק לאמרן.

מה פירוש לקיים? ה"ה" אינני יכול להיות, וגם "נצרך חסד לאַלְפִים" אינני יכול להיות, כי מן הסתם לא אחיה אלפי דורות. אבל "רחום" ו"חנון" גם בשר ודם יכול להיות. כמובן, לא כמו הקב"ה, שרחמיו על כל

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. וזהו בין אם נגדיר את איסור עשיית מלאכה בשבת כאיסור גברא, ובין אם נגדירו כאיסור חפצא (עיי' "אתון דאורייתא" כלל י'). דגם אם הוא איסור חפצא, היינו שהמעשה הוא מעשה מתועב, אפי' אם נעשה ע"י נכרי (ע"ש), אבל אם נעשתה המלאכה שלא ע"י אדם - על זה ודאי שאין לקב"ה קפידא מצד התוצאה. והראיה הפשוטה לזה היא, שמותר להתחיל מלאכה בערב שבת והיא נגמרת מאליה בשבת, כגון להניח קדירה מערב שבת על גבי האש, והיא הולכת ומתבשלת בשבת.
2. וכן בעניינים אחרים בתורה (עיי' "קובץ שעורים" פסחים אות קי"ז).
3. ובלשונו של החזון אי"ש: "במזיק שנאו לפני המקום הנזק, ובשבת שנאו לפני המקום טורח האדם במלאכת חול" (חזו"א או"ח סי' ל"ו סק"א ד"ה החורש).
4. כמבואר בראשונים, שחורבן בית ראשון וגלות בבל לא תיקנו ולא כיפרו לגמרי את העוונות שהביאו לחורבן זה, והחורבן השני אינו אלא המשכם של החורבן הראשון וגלות בבל, ולא חורבן "חדש" בפני עצמו. עיי' רמב"ן ב"ספר הגאולה" שער ג' (כתבי הרמב"ן הוצ' מוסד הרב קוק, ח"א עמ' רפ"א), וחי' הריטב"א (ר"ה יח, ב ד"ה ופרקינן) שכתב, "לפי שיודעים היו שסוף בית שני זה ליחרב, ושיהא גלות זה שאנו בו, ובנין בית שני לא חשיב להו כולי האי דלהוי נגדר הפרק הראשון". ומסתבר, שזהו מפני שהבינו שעוד לא נתקן עוונם ולא נתכפר לגמרי.
5. ועיי' "שערי תשובה" לרבינו יונה (שער ג' אות קי"א) שכתב, "כי צער הקלימה - מר ממות". [ועיי' שם הוכחתו לזה ממוציא שם רע]. הרי שלבייש אדם בכושה גדולה, הוא דבר הקשה לו יותר מהריגתו, ולכן החשיבה התורה את המלביץ פני חברו ברבים כאילו שפך דמים.
6. וכתב רבינו בחיי (שמות לד, ו), שהברית היא בתנאי שאין בידו עבירת שמעכבות זה.